

Az író cigány

Száz éve született Lakatos Menyhért

Lakatos Menyhért 1926. április 11-én látta meg a világot a Cigánypárizsnek nevezett vésztői cigánytelepen. Miután befejezte középiskolai tanulmányait, 1954-ben a nagykőrösi népi kollégium általános mérnöki szakán végzett, és a szeghalmi járási tanács igazgatási osztályvezetője lett. 1955-62-ben Szarvason és Nagykőrösön dolgozott üzemmérnökként, 1964-től a Cigány Téglagyár igazgatója volt. 1966-tól jelentek meg írásai a békés megyei lapokban. 1969-től a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai kutatócsoportjának ciganológiai munkatársaként tevékenykedett. 1970-ben Londonban a Cigány Világszövetség elnökhelyettesévé választották. 1973-tól szabadfoglalkozású író. 1988-tól a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségének elnökévé lett, de 2007-ben bekövetkezett haláláig számos magyarországi cigány társadalmi és kulturális szervezetben tevékenykedett. Írásait rendszeresen közölte a *Romano Nyevipe* – amelynek egyik alapítója volt – és a *Cigány Kritika* – amelynek szerkesztőségét is vezette –, valamint a *Rom Som*, de más folyóiratoknál is ünnepelt szerzőnek számított. Írásainak népszerűségére mi sem jellemzőbb, mint az, hogy néhány művét a nagy érdeklődésre tekintettel többször is kiadták. A Füstös képek például már az ötödik hazai kiadásánál tart, s csaknem harminc nyelvre lefordították.

A hazai cigányság kulturális életében és a magyar kultúra terén szerzett érdemeiért 1976-ban Füst Milán-díjat, 1976-ban és 1993-ban József Attila-díjat kapott, 1986-ban a Munka Érdemrend Arany fokozatával, 1991-ben a Magyar Köztársaság Aranykoszorúval díszített Csillagrendjével, 1999-ben pedig a Magyar Köztársaság Babérkoszorújával ismerték el. Film-forgatókönyveket, meséket és színdarabot is írt, versekkel is foglalkozott.

Születése századik évfordulójára egy **Varga Ilonának** (Cigányfélóra, 1993) adott interjújával emlékezünk.

– Én nem cigány írónak tartom magam, hanem író cigánynak. A műveim az egységes magyar irodalmon belül vannak. Annak, hogy ezt most cigány írta vagy nem cigány írta, nincs jelentősége. Az, hogy írásaim cigány vonatkozásúak, azért van, mert én magam vagyok cigány. Könyveimet nagyon sok nyelvre lefordították: németre, franciára, angolra, szerb-re, lengyelre, fel sem tudom mind sorolni. A legtöbb könyvtárban csak a katalógusban lehet elolvasni a könyveim címét, mert maguk a könyvek a könyvtárban sincsenek meg, ellopták onnan is a kötetemet. Mindenki úgy jut hozzá, ahogy tud. Magam is kölcsönöztem úgy ki a könyvemet, hogy nem vittem vissza, mivel már nekem sem volt belőle egy darab sem.

– A gyermekkori emlékek azok mindig szépek, bár ha visszagondolok, elég fura világ volt akkor, hiszen gyermek én az 1930-as években voltam. A szüleim kereskedők voltak, anyám az új zománcdényeket cserélte tollra, és ebből üzletelt. Apám meg lóval kereskedett, mindig volt lova. Valami csurrant-cseppent mindig. A cserekereskedelem úgy ment, hogy anyám, mindig élelmet kért mellé, és a családot abból tartotta el. Maga a kereskedés tőkéje olyan kis pénzösszeg volt, hogy abból nem lehetett elkölteni semmit. Apám, ha egy lovat megvett, azt följavította, s abból mindig másik lovat akart venni, tehát az sem azért volt, hogy a család felélje. A parasztember sem ette meg a kapáját, neki meg ugyanaz volt a ló, mint amannak a kapa. Egy szerszám, amivel dolgozott, amivel keresett valamicskét.

– Megírtam én ezt. Szerencsés-szerencsétlen véletlen volt az. Nekem járnom kellett iskolába, elemi iskolába... Anyám 1903-ban végezte el a hat elemi, ami nagyon nagy iskola volt akkor. Az országnak még legalább a fele ugyanis analfabéta volt. Nemcsak a cigányok – azok majdnem száz százalékgig –, de a parasztemberek fele is írástudatlan volt. Szántani, vetni lehetett, megtanulták azt egymástól, hát nem érezték szükségét, hogy iskolájuk legyen. Az én szüleim, főleg az anyám akarta, hogy én azért tanuljak. Nem az volt a célja, hogy valamikor ez vagy az legyen, csak az, hogy

– A nagy könyvosikereknek – úgy hiszem – mindig a személyes átélés, az érintettség a titka. A tapasztalatszerzés pedig ebben a témában, Menyhért bácsi esetében, már a gyerekkorban kezdetét vette...

– Ilyen nehéz körülmények között hogyan került mégis arra sor, hogy a gyerekeit taníttatni tudja?

valami olyan legyen a kezemben, amiből megélek, s nem járok el koldulni, se lopni vagy a börtönbe. Nem olyat teszek, amit a törvény tilt, hanem emberségesen megélek. Az ő vágya az volt, hogy valamiféle iparos legyek: vagy kovács, vagy asztalos, vagy fodrász. Ilyen tervei voltak. Olyan körülmények között éltem, ahol a gyerekek azért szabadok voltak, mint a kiscsikók, akik vadménesbe születtek. Hát én is rossz voltam a többiekkel, akik nem jártak iskolába. Rettentő bánatos voltam mindig az iskola miatt, mert nem szerettem odajárni, jobb szerettem a barátokkal csavarogni... Úgy kezdődött, hogy elvittek vadászni, és ott meglóttek. Lelőtt a vadász-társaság elnöke, aki az ottani állami iskolának igazgatója volt. Abban az időben is voltak alapítványok. Ezeknek volt lehetőségük ahhoz, hogy a jobb tanuló gyerekeket, akik érdemesek rá, kiválogassák, s egyet-kettőt – szegénységi alapon – eljuttassanak a középiskolára vagy valamiféle szakiskolára. Ezt most úgy hívják, hogy ösztöndíj. Nos, így kerültem én az iskolaigazgatóhoz, hogy ne vegyék el a fegyvertartási engedélyét, mert akkor sem volt szabad emberre lőni. Jóvátétel címén megígérte anyámnak, hogyha visszavonják a bírósági följelentést, akkor engem szegénységi alapon középiskolába juttat. Akkor én már ötödikes voltam, és anyám boldog volt tőle, így lemondtak mindenféle jóvátételi fizetésről, s az igazgatónak is megmaradt a fegyvertartási engedélye. Engemet pedig, amikor elvégeztem a hat elemi, gimnáziumba küldtek. Persze ez a szegényalap eléggé relatív volt, mert csak a tandíjat nem kellett fizetni, de minden mást igen. Úgy kellett kinézni a gimnáziumban, mint a főszolgabíró fiának vagy a nem tudom hány ezerholdas földbirtokos gyermekének, vagy éppen a báróénak. Az volt a követelmény, hogy mindig tisztességes ruhában, szépen, tisztán, elegánsan kellett megjelenni. Kötelező volt még a nyakkendő viselése is. Ez a családot nagyon megterhelte, elég sokan voltunk.

– Mit jelent ez az „elég sokan”?
Hányan voltak testvérek?

– Kilencen. Anyámnak tizennégy gyermeke volt, de kilencen voltunk az élők. Ebből aztán később tizenhét éves korában meghalt egy nagyobb lány, aztán az a bátyám, aki a legidősebb volt, meghalt vérmérgezésben. A végén maradtunk hatan, öt lány meg én. Nálam idősebbek is voltak. Ők már akkor dolgoztak, s az egész család tulajdonképpen arra keresett, hogy én tényleg elegánsan, tisztán járassak iskolába. Azt hiszem, semmit sem vártak érte, tán még boldogok is voltak tőle, hiszen a cigányok közül addig senki sem járhatott – az egész faluból is nagyon kevesen – gimnáziumba. Tehát a falu előkelősége... Azt hiszem anyámnak egyetlen vágya volt, hogy belőlem okos, művelt ember legyen.

– Miért volt ez neki ennyire fontos?

– Abban a közegben – azzal együtt, hogy a szellemi szintjük borzalmasan alacsony volt – nagyon tisztelték az okos és értelmes embereket. Ott is megvolt a rangja az okosságnak. A műveltség egy külön kategória volt, ebből valóban nem volt sok, sőt egyáltalán nem volt. Na, de ha véletlenül ilyesmi mégis előfordult, akkor arra nagyon felnéztek. Akkoriban minden cigány gyerek – a velem egykorúak, de az idősebbek is – barátom volt. Eljártunk egymáshoz esténként, egy ilyen porozó, sötét putrivilágba, ahol a kora ősztől kezdve tavaszig a világon semmi nem volt, csak sötétség, hideg, nélkülözés és nyakig érő sár. Egymáshoz mentünk esténként tanyálni, mesét hallgatni, miegymást... A putrikba volt két vacok, ilyen maguk tákolta fekhely, ülőfelszerelés. Még nem voltak székek, asztalok, hanem volt egy ilyen mosóteknő, azt például kihúzták az ágy alól, és a vendéget ráültették. Jól emlékszem, hogyha bementem valamelyik barátomhoz, akkor az anyukája – barátomnak az anyja – levette a fejkendőjét, lerázta és leterítette a vacokra, hogy arra üljek. Ez nagy tiszteletadás volt. Szerettek az idős emberek, és akiknél az volt a szokás, hogy gyerekeket, nőket a társaságba nem engedtek be, engem mindig beengedtek. Ha véletlenül ott voltam, akkor hívtak, hogy gyere csak fiam, ülj le! Tőlem kérdeztek meg idősebb emberek olyan dolgokat, amiket ők nem egészen értettek. Azt, hogy én iskolába jártam, gimnazista voltam, az egész falu tisztelte, nemcsak a cigányok. 1944 decemberében kirúgtak a gimnáziumból. Ak-

kor már más volt a világ, már itt voltak a németek, és a fasizmus a tetőfokán, a nyilas rendszer volt hatalmon. Akkor már mindenkitől, akire rá lehetett fogni, hogy büdös zsidó, büdös cigány, büdös kommunista és még sorolhatnám, megtisztították az iskolákat. Ez a haza eladó volt, a vevő meg finnyás volt nagyon. Tehát igyekeztek... Semmi okot nem adtam rá, kitűnő tanuló voltam végig. Tudtam, hogy honnan indultam el, és volt bennem hiúság is nagyon sok. Nem akartam hátrább kerülni, alatta lenni senkinek. Így is cigány voltam, amit azzal próbáltam kompenzálni, hogy kitűnő tanuló legyek. Ezt egyes tanárok tisztelték is bennem. Barátaim között is volt, aki tisztelte. A diákok nagy részében azért az irigység munkált, és nekik még így is büdös cigány voltam. Jól emlékszem, hogy például mindenkinek kijárt a fiatalúr megszólítás, és a pedellus bácsi, aki ott az iskolaszolga volt, minden diákot így is szólított, csak énnekem sose mondta. Nekem mindig úgy szólt, hogy „Hé, gyere csak ide!” Érezteték velem, ha még nem tudtam volna, hogy csak bolond cigány lehetek. Ezt nem tudtam, nem akartam megengedni sem magamnak, sem másnak. 1945 után elindultak Magyarországon bizonyos mozgalmak, és 1947-ben népi kollégista, tehát NEKOSZ-os lettem, Így kerültem Nagykőrösre, ott végeztem az általános mérnöki tanulmányaim egy részét, a másikat meg az egyetemen. Hat gimnáziumi év nagyon sokat jelentett ahhoz, hogy a tudásért, az ismeretlenért küzdjek és menjek. 1953-ban végeztem, mint mérnök. Hivatalban dolgoztam sokáig, az akkori tanácsoknál, anyakönyvvezető is voltam, eskettem. Sokáig egy igazgatási osztály osztályvezetője voltam, majd a járási tanács osztályvezetője. Később nyílt nálunk egy gépjávitó nagyüzem és ott helyezkedtem el. A főnököm, bár csak hat általános iskolát végzett, de jó párttag volt. Ő volt a főmérnök, de magát a műszaki részt nem tudta létrehozni. Amikor helyesbíteni kellett bizonyos dolgokat, s mentek a főmérnökhöz, akkor egyből azt mondta: menjetek a cigányhoz, majd ő megmagyarázza. Másfél évig hallgattam, aztán a végén már nem tudtam lenyelni. Mindenki tudta, hogy én cigány vagyok, a barátaim is cigányként ismertek, én sosem tagadtam a cigányságomat, de ahogyan ezt ő mondta, az olyan lenéző volt, annyira kompromittáló volt, hogy tovább nem tűrhettem. Azt mondtam, hogy főmérnök úr, én cigány vagyok, nincs ellene semmi sem, de ahogy ön mondja, az egy más dolog, és azért jó lenne, ha inkább értene a dolgokhoz. Egy idő után elmentem onnan és más munkakört kerestem. Ez 1964-ben volt, akkor kezdtem a téglagyárban.

– Nem volt ez olyan nagy ötlet, mint gondolod, mert tudniillik az elődöktől – az ott élő cigányok őseitől – a tégláégetés nem volt távol. Valamikor ez volt a kenyéradó munkájuk. Értettek is hozzá. Abban az időben én már nős voltam, gyermekeim voltak. Volt egy házunk is, de mivel a gyerekek nőttek s nagyobb lett az igényük, szerettük volna átépíteni a lakást. Volt is pénzünk hozzá, mert nagyon sokat dolgoztam, s a feleségem igen takarékos volt. Építkeztünk volna, de nem volt téglá. Nem kaptunk, mert csak jegyre adták. Az egyik beszélgetés alkalmával a sógorom mondta, hogy mit akarsz te téglát venni, vetünk mi téglát neked. Mondom: jó, hát vessetek téglát és kifizetem az árát. Igen ám, csak hogy amikor elkezdték, akkor már nem hatan, hanem harminchatan voltak. Mindenki dolgozni akart, így indult el az egész. Amikor aztán már teljes gépesítéssel, normálisan termelt az üzem, akkor jogot formáltak rá, és elvették tőlünk. Ezt megírtam az *Akik élni akartak* című regényemben. Sokáig bántott, és még ma sem tudom elfelejteni, mert ha akkor ilyen tragédiák nem következnek be, elindult volna egy olyan folyamat, aminek révén a cigány népcsoport is megpróbálhatott volna gazdája lenni valaminek, a saját munkájának. Ki tudta volna termelni saját magának a létalapját, nem szorult volna arra, hogy a társadalom eltartsa. Ezek lehetőséget biztosítottak volna arra is, hogy művelődjenek, fejlődjenek. Én ott egy iskolát is létrehoztam, és az analfabetákat megtanítottam írni-olvasni. Négy év alatt volt, aki hat általánost végzett el. Kötelező volt nekik a tanulás, és szerettek is tanulni. Egymás közt voltak, lehetett hatni rájuk, mert érezték, tudták, hogy

– És hogy került oda, hogyan jutott eszébe, hogy cigányoknak szervez téglagyárat?

mindez értük van. Természetes, hogy bántott a dolog, hiszen az életemet bizonyos mértékben kettétörte. A családi életem is felbomlott, mert a feleségem másképp gondolkodott, mint ahogy én. Sok szemrehányás volt, azért hogy „persze, mert a rokonaidnak, a cigányoknak elvetted a pénzét”. Ebből törés lett. Egy ideig bírtam, túrtem, de egyszer csak fogtam magamat és eljöttem Pestre, otthagytam a családot.

– Tehát a család és a munkahely is egyszerre, nagyjából egy időben szűnt meg. Teljesen új életet kellett ezután kezdeni?

– Teljesen. Amikor eljöttem Pestre, itt én teljesen ismeretlen voltam. Akadt ugyan néhány barátom, akik már akkor is neves emberek voltak, és ezeknek a segítségével sikerült elhelyezkednem. Akkor nem volt olyan nehéz itt elhelyezkedni. Először a Vörös Csillag Traktorgyárba kerültem diszpécsernek, de mivel azt az állást pár hónap múlva megszüntették, elkerültem a nyomdába, és ott is műszaki területen dolgoztam. 1969 őszén a minisztertanács rendelete alapján a Magyar Tudományos Akadémiának cigányfelmérést kellett készítenie. Engem valamikor 1969 őszén meghívtak az Akadémiára, és ezeket a felméréseket, cigánykutatásokat végeztük. Azt hiszem, öt évig dolgoztam az Akadémián.

– Menyhért bácsi, ha jól tudom, már ezelőtt elkezdődött valamiféle politizálás, egy óvatos, csendes érdekképviselet...

– Nem volt itt semmi se, az az igazság. Én kavartam itt elsőnek valamiféle vihart 1967-ben vagy 68-ban ezzel a téglagyári dologgal. A televízióban ment az Ebédszünet című rovat, Balogh Mária vezette. Amikor már nem volt mit csinálnom, akkor írtam egy levelet oda is, hogy jöjjenek ki, nézzék meg... Tényleg megvizsgálták, megnézték ezt a dolgot, s elítélték ők is, amit velünk tettek. Ez aztán adásba került, s akkor jött a postás lihegve, hogy tanító úr – mert engem tanítónak hívtak –, itt jön a posta. Nem én hozom, hanem kocsival hozzák. Tizenöt-tizenhatezer levelet kaptunk, és ezekben egyértelműen elítélték a helyiek magatartását, az egész tortúrát, amit velünk tettek. Munkát ajánlottak, tömeges munkát. Üzemektől, magánemberektől, különböző vállalatoktól jöttek a levelek, hogy akár száz embert is szívesen munkaviszonyba vennének.

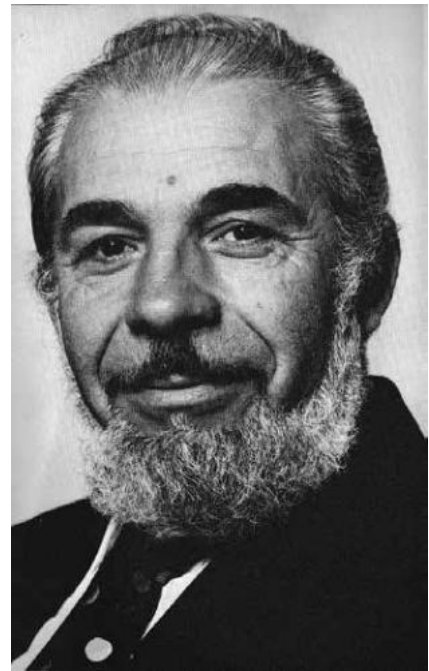
– Érdekes ez a szolidaritás...

– Igen, a politika nagyban hallgatott róla. Akkor még nem volt Magyarországon ez a cigányokkal szembeni acsargás. A politikának voltak különböző tervei, akkor már beindult egy szociális lakásépítés is...

– Az 1961-es párthatározat után. De azért ez meglehetősen felemás volt.

– Igen, ezek C-lakások voltak. Ez nem cigány lakást jelentett, hanem csökkentett igényű lakást. Elég sokszor felvetődött, nagy határozatai voltak erről a pártnak, de valójában nem volt meg, vagy nem úgy ment a végrehajtás. Ami már akkor is lényeges volt, az iskola, de azzal nem foglalkozott senki sem. Nagyon sok gyereket nem tudtak beiskolázni, rengetegen voltak, akik túlkorosak lettek, lemaradtak. A körülmények is olyanok voltak. Ez ma sem változik sokat, tehát ma is vannak gondok. Akkor azonban egyáltalán nem volt kiút. Amikor feljöttem Budapestre, találkoztam néhány cigány személlyel. Ez volt a kezdete annak a cigánypolitikának, ami aztán Magyarországon megindult és még ma is tart. Amikor éveken keresztül az Akadémián dolgoztam, annak egyik osztályát Szelényi Iván vezette. Nála is, vele is dolgoztam. Később perbe fogták, kiutasították az országból, s én még akkor is ott dolgoztam, vagyis ott voltam munkaviszonyban. A felmérés, amit kutatásként végeztünk, tulajdonképpen egy száraz statisztika volt, szociológia lett. Engem nem egészen elégített ki, az irodalmat ugyanis én mindig szerettem. Már gyermekkorban is. Még verseket is írtam. Amikor Konrád György lent volt nálunk a téglagyárnál, akkor megkérdezte: nem szoktam leírni ezeket az itteni történeteket? Mondtam, hogy de, és adtam neki egy ilyen novellát, ami nagyon tetszett neki. Szerette volna, hogy adjuk ki, de én tiltakoztam ellene. Később, amikor már itt, Budapesten dolgoztam, különböző folyóiratoknak is írtam szociológiát, de ezek mellett egyre jobban vonzott a szépirodalom. Nagyon sok apró elbeszélést írtam, amit csak úgy betettem a fiókomba. Tudni kell, hogy velem volt a két lányom, és a nagyobbik akkor már gimnazista volt itt, Pesten. Rengeteg barátja, barátnője, iskolatársa volt, és ezek sokat jártak

hozzánk. A Virágárok utcában laktunk Budán, egy gyönyörű szép villában, amiért havi bérletet fizettünk. Két szoba volt, gyönyörű kerttel. Odajártak a lányok, játszottak, beszélgettek, szórakoztak. Én épp nem voltam idehaza. Engem 1970-ben ugyanis beválasztottak a Cigányok Világszövetségébe. Londonban volt ez, de a meghívást nem adták ide az Akadémián, csak fél év múlva. Függetlenül attól azonban, hogy én nem lehettem jelen, megválasztottak a világszövetség tagjának és a szervezet egyik bizottsága vezetőjének. Többször meghívtak, de nem engedtek ki, csak valamikor úgy három év múlva. 1973-ban elmehettem Párizsba, a világszövetség egyik konferenciájára, ami egy hónapig tartott. Később elmondta a lányom, hogy amíg nem voltam itt, olvasták az Új Írást – volt egy ilyen folyóirat – s abban egy novellapályázatot. A lányom meg a barátnői mindig szeretettel nyaggatták a fiókomat, és tetszett nekik, amiket írtam a cigányokról. Kitálták, hogy egy ilyen novellát elküldenek. Amikor hazajöttem, jött a postás, hozott egy levelet az Új Írás emblémájával. Kibontottam, és volt benne egy piros csekk, amely hatezer forintról szólt. Az nagyon nagy pénz, egy embernek háromhavi fizetése volt akkor, amit a Lapkiadónál be lehetett váltani. Írtak mellé egy levelet is, hogy nagyon köszönik, csodálatos volt a novellám, ez nyerte a nagydíjat. Nekem meg fogalmam sem volt róla, hogy miről beszélnek. Akkor a lányom odajött és nézte, hogy mi ez, és elkezdett örülni. Boldog volt. Mondta, hogy: apu, ne haragudj, mi küldtük be az egyik novelládat, és ez nyerte meg a pályázatot. Na, elég az hozzá, hogy én is örültem, mert komoly anyagiakat jelentett. Nagyon drága volt az albérletünk, a fizetésem meg kevés. Sokat kellett mellette dolgozni. Nem irodalmat, hanem más munkákat végeztünk. Nem csak én voltam így, ebben benne volt *Daróczi József* és sokan mások is. Szóval jól jött ez a kis pénz. Aztán egy hét se tellett bele a megjelenéstől, s valami huszonöt-huszonhat levelet kaptam különböző folyóiratoktól, újságoktól, hogyha van még novellám, küldjek – és nekem volt. Valamikor 1974-ben kaptam egy levelet a Magvető igazgatójától, *Kardos Györgytől*, hogy menjek be hozzá. Egy napot is kitűzött, hogy hány órára. Nagyon kedvesen bevitt az igazgatói szobába, leültünk, beszélgettünk, és sok mindenről kérdezősködött, sokat tudott rólam. A végén rátért arra, hogy szeretné, hogyha egy nagy lélegzetű könyvet írnék a cigányokról. Úgy meglepődtem, hogy az első szavam az volt, hogy nem. Azt mondta, hogy most ne döntsük el a dolgot, hanem hogyha majd esetleg úgy gondolom, hogy hajlandó vagyok, akkor szóljak, és megírjuk a szerződést. Mindenki azt mondta nekem, hogy te teljesen hülye vagy, vannak, akik beadják a kéziratot és kidobják, nem is foglalkoznak vele, neked meg felajánlanak fizetéstől kezdve mindent... Hogyhogy nem vállalod el? A végén annyira meggyőztek, hogy pár hónap múlva ismét bementem a Magvetőhöz. A titkárságon mondtam, hogy szeretnék az igazgató elvtárral – akkor még elvtárs volt – beszélni. Abban a pillanatban beengedtek hozzá, és elmondtam, ha még fennáll az ajánlata, akkor megpróbálhatom. Azután nagyon erőteljesen nekiálltam, ahogy első regényhez illik. Azt hiszem, három hónap múlva a regény már készen is volt. Ez volt a története az első könyvemnek. Egyáltalán nem voltak olyan vágyaim, hogy én valamikor is író legyek. Szerettem az irodalmat, és inkább olvasni szerettem, mint írni. Az írás az türelmes, az megtart mindent, és a papír nem beszél vissza sem. Ezért ültem le írni én nagyon sokszor annak előtte is, hogy még nem voltam irodalmár. Azelőtt is írtam novellákat, miegymást, mert a belső feszültséget, ami bennem volt, olykor-olykor le tudtam velük vezetni. Így kezdik más emberek is a belső feszültséget egy pohár vagy egy féldeci pálinkával levezetni, aztán lassanként rászoknak. Hát, ez is olyan volt, aztán lassanként maga az irodalom is olyan lett, mint a kábítószer: ha igazából megfertőzte az embert, nem lehet belőle kikecmeregni. Az irodalom is ilyen, ha az ember megmérgezi vele kicsit magát, aztán az egész élete ebből telik, erre szenteli az életét.

Csígy László felvétele